

Justyna Trepka-Starosta, Agnieszka Roszkowska

Wpływ niedostatku materialnego na funkcjonowanie rodziny w świetle uznawanych wartości osób dotkniętych bezrobociem

Chowanna 2, 19-34

2001

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

„Chowanna”	Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego	Katowice 2001	R. XLIV (LVII)	T. 2 (17)	s. 19-34
------------	--	---------------	-------------------	--------------	----------

Justyna TREPKA-STAROSTA
Agnieszka ROSZKOWSKA

Wpływ niedostatku materialnego na funkcjonowanie rodziny w świetle uznawanych wartości osób dotkniętych bezrobociem

Wprowadzenie

Transformacja ustrojowa zapoczątkowana w latach dziewięćdziesiątych przyniosła wiele zmian w strukturze politycznej, społecznej, ekonomicznej i kulturowej Polski. Masowe bezrobocie, inflacja oraz wiele innych czynników doprowadziły do istotnych różnicowań poziomu życia społeczeństwa polskiego. Powstały duże rozpiętości pomiędzy wąską grupą osób o bardzo wysokich dochodach i drugą znacznie liczniejszą grupą – osób dotkniętych ubóstwem. W ostatnich latach znacznie wzrósł odsetek ludzi korzystających z zasiłków dla bezrobotnych oraz innych form pomocy społecznej. Wielu z nich znajduje się na granicy ubóstwa, prawie niemożliwe jest samodzielne utrzymanie się. Szczególnie trudna sytuacja dotyczy rodzin, w których oboje małżonkowie stracili pracę. Często jedynym ich źródłem utrzymania staje się praca dorywcza oraz opieka instytucji pomocowych, środki te nie są jednak wystarczające, w wyniku czego potrzeby tych osób są zminimalizowane, ograniczone do najbardziej niezbędnych.

W niniejszym artykule zostały wyeksponowane dwa obszary rozważań. Pierwszy dotyczy problematyki uznawanych wartości osób dotkniętych niedostatkiem materialnym, drugi natomiast – funkcjonowania rodzinnego wspo-

mnianych osób oraz wpływu preferowanych przez nie wartości na ich życie rodzinne.

Prezentowane wyniki badań zostały zaczerpnięte z pracy magisterskiej autorstwa Agnieszki Polańskiej, napisanej pod kierunkiem dr Agnieszki Pietrzyk.

Analiza teoretyczna podstawowych pojęć

Wartości

Problematyka związana z zagadnieniem wartości jest bardzo szeroka. Temat ten zajmuje badaczy wielu dziedzin, między innymi: filozofii, socjologii, psychologii. W zależności od zajmowanego stanowiska pojęcie „wartość” nie jest jednoznacznie definiowane, dlatego trudno znaleźć ogólne kryteria pomocne w jego zrozumieniu, człowiek zatem musi przyjąć pewne założenia, które determinują jego sposób myślenia o wartościach. Koncepcje psychologiczne skupiają się głównie na procesach przeżywania wartości, postawach wobec nich oraz na roli akceptowanej hierarchii wartości w ludzkim działaniu. W psychologii wartościom nadaje się często znaczenie „postaw” lub „potrzeb”, dlatego często wartość rozumiana jest jako przedmiot czy stan rzeczy, który wzbudza emocje pozytywne i ku któremu jednostka kieruje swoje pragnienia i dążenia. Podstawą rozważań dotyczących wartości w niniejszym artykule stała się koncepcja A. Masłowa. Opiera się ona na założeniach, iż wartości układają się w hierarchię potrzeb od biologiczno-fizjologicznych przez potrzeby bezpieczeństwa, miłości, prestiżu i szacunku, aż po samorealizację; koncepcja ta opiera się na przekonaniu, iż deprecjacja potrzeb niższych uniemożliwia jednostce realizację potrzeb wyższych. Autor łączy wartości z potrzebami; idiosynkretyczne potrzeby tworzą idiosynkretyczne wartości (Masłowski, 1986).

Funkcjonowanie rodziny

Rodzina traktowana jest jako podstawowa grupa społeczeństwa, pośrednicząca między jednostką a światem zewnętrznym (Rembowski, 1978). Jest swoistą mikrostrukturą zapewniającą jednostce podstawowe potrzeby, związane z codzienną egzystencją i kształtującą określone wartości.

Na funkcjonowanie rodziny wpływa wiele czynników, do których między innymi należą:

1. Stan ekonomiczny kraju, nadający rodzinie określony status materialny, im niższy, tym gorsze ma ona warunki egzystencji.

2. System polityczno-społeczny, w którym istotną rolę odgrywa stabilizacja władzy oraz ustalone normy społecznego współżycia, gwarantujące rodzinie bezpieczeństwo państwowe.

3. System oświaty, umożliwiający korzystanie z dóbr kulturalnych.

4. System prawny gwarantujący rodzinie minimum egzystencji i bezpieczeństwa.

5. System norm moralnych, na który składają się uznawane wartości dziedziczone przez generacje pokoleniowe oraz nabyte w trakcie doświadczeń życiowych (za: G o r i s z o w s k i, K o w a l i k, 1995).

Dochodzi do swoistego sprzężenia zwrotnego, w którym środowisko zewnętrzne kształtuje rodzinę, równocześnie pozostając pod wpływem jej oddziaływań i dlatego zgodnie z zasadami homeostazy dochodzi do wymiany informacji.

Rodzina jest systemem, w którym głównym elementem jest związek małżeński. Jeżeli relacje pomiędzy rodzicami są prawidłowe, to również ich dzieci tworzące kolejny podsystem mają szansę na zdrowy rozwój. Mówiąc o rodzinie, należy uwzględnić jej strukturę oraz funkcje. Określając strukturę, mamy na uwadze liczbę członków, układ ról i pozycji społecznych, jakie tworzą charakterystyczne więzi, podziały czynności itp. Ze strukturą ściśle wiążą się funkcje, jakie pełni rodzina. J. M. S t a n i k (1977) wymienia dwie istotne dla rodziny sfery:

1. Sferę interpersonalną pozwalającą na scharakteryzowanie wzajemnego emocjonalnego ustosunkowania się poszczególnych członków rodziny. Duże znaczenie ma tutaj bliskość uczuciowa, komunikowanie się, relacje dotyczące wartości, przekonań i ideałów.

2. Sferę zadaniową dotyczącą realizacji zadań i obowiązków wynikających ze wspólnej decyzji dotyczącej założenia rodziny.

Zaburzenia w funkcjonowaniu rodziny mogą wynikać z niezgody stylów interpersonalnych, powodując konflikty na płaszczyźnie zadaniowej, bądź z sytuacji odwrotnej: nieporozumienia w relacjach zadaniowych doprowadzają do wzrostu napięcia emocjonalnego w obrębie rodziny.

Zmiany w sferze społeczno-ekonomicznej, które zachodzą w Polsce, przyczyniły się do zaburzenia w dotychczasowym życiu rodziny i wpłynęły destabilizująco na realizację jej podstawowych celów oraz funkcji. Zagrożenie bezrobociem, trudności materialne sprawiają, że w ostatnich latach nabrały większego znaczenia w rodzinie funkcje ekonomiczna i opiekuńczo-wychowawcza (G r a n i e w s k a, 1994; S z c z e p a ń s k i, 1994). Priorytetowe stały się potrzeby związane z żywnością, ubiorem także wśród rodzin dotkniętych bezrobociem. Zaburzeniu ulega również funkcja emocjonalno-ekspresyjna. Stosunki interpersonalne między rodzicami i dziećmi mają czę-

sto charakter konfliktowy. Rodzice czują się winni i bezradni, nie mogąc zaspokoić potrzeb dzieci, dlatego nasilają się tendencje do wzajemnego obwiniania, ucieczki od odpowiedzialności oraz szukania winnego zaistniałej sytuacji. Brak pieniędzy powoduje wycofanie się członków rodziny z życia kulturalno-towarzyskiego. Poczucie wstydu, zaniżona samoocena prowadzą do izolacji społecznej, co powoduje wzrost frustracji. Równocześnie badania (S k a r ż y ń s k a, 1992) wykazały, że bezrobotni stają się wrażliwsi na opinie i sądy innych, przez co stają się bardziej podatni na manipulacje zewnętrzne. Przyczyn takiego stanu należy doszukiwać się w obniżonej pewności siebie i zaniżonym poczuciu własnej skuteczności. Powtarzające się niepowodzenia sprawiają, że osoby szukają potwierdzenia własnych możliwości w źródłach zewnętrznych. Stres pogłębia również charakter działań instytucji socjalnych, które ingerując w prywatne życie osób szukających pomocy, ograniczają ich wolność (P o p i o ł e k, 1995).

Sytuacja utraty pracy ze względu na niemożność realizowania zadań związanych z codzienną egzystencją może stać się punktem zwrotnym, prowadzącym do destabilizacji funkcjonowania rodziny i zagrożenia podmiotowości jej członków.

Doniesienia z badań

Cel badań i pytania badawcze

Sformułowane zostały trzy cele badawcze:

1. Określenie związku pomiędzy niedostatkiem materialnym a hierarchią uznawanych wartości małżonków.
2. Określenie charakterystycznych stylów funkcjonowania w rodzinie osób dotkniętych niedostatkiem materialnym.
3. Określenie związku pomiędzy deklarowanymi wartościami a funkcjonowaniem rodzinnym.

Postawione zostały następujące pytania badawcze:

1. Czy deprywacja potrzeb niedostatku (według klasyfikacji Masłowa potrzeby zajmujące najniższe miejsce w hierarchii) wywołana brakiem pracy wpływa na hierarchię wartości obojga małżonków?
2. Czy wartości związane z aktualnie niezaspokojonymi potrzebami zajmują istotne miejsce w hierarchii wartości jednostki?
3. Czy niedostatek materialny wpływa na formy funkcjonowania rodzinnego małżonków?

4. Czy wartości związane z deprywowanymi potrzebami wpływają na relacje małżeńskie i rodzicielskie badanych osób?

Metoda badań

Zmienną niezależną wyznacza bezrobocie oraz otrzymywana pomoc z instytucji socjalnych.

Zmienna zależna pośrednicząca, którą jest deklarowana hierarchia wartości, zbadana została za pomocą kwestionariusza opracowanego przez autorkę pracy magisterskiej – Agnieszkę Polańską. Podstawą jego skonstruowania były założenia oparte na teorii wartości Masłowa. Kwestionariusz składa się z 35 stwierdzeń zgrupowanych w 5 skalach. Na każdą skalę przypada 7 stwierdzeń. Oto owe skale:

Skala 1 – dotyczy wartości materialno-fizjologicznych;

Skala 2 – mówi o wartościach bezpieczeństwa społeczno-ekonomicznego;

Skala 3 – to skala miłości i przynależności;

Skala 4 – poświęcona jest wartościom związanym z prestiżem i szacunkiem społecznym, poczuciem odpowiedzialności oraz aprobatą społeczną;

Skala 5 – dotyczy wartości najwyższych w hierarchii Masłowa, związanych z samorealizacją.

Zmienna zależna – funkcjonowanie rodzinne małżonków – weryfikowana jest dwoma kwestionariuszami:

1. Skalą Więzi Małżeńskich autorstwa Szopińskiego (1978). Podstawą teoretyczną skonstruowania skali jest koncepcja więzi psychicznej małżonków w sferze współodczuwania, współrozumienia oraz współdziałania.

2. Postawy rodzicielskie weryfikowane są za pomocą Kwestionariusza Diagnostycznego Postaw Wychowawczych, który został opracowany przez E. Kasielke oraz E. Litmana, a do warunków zaadaptowany został przez Z. Martena (1994). Przy konstrukcji kwestionariusza przyjęto założenie, że zachowanie rodziców wobec dzieci opisać można za pomocą: praktyki wychowawczej, postaw i celów wychowawczych. Za podstawowe wymiary przyjęto w kwestionariuszu postawy autorytaryzmu – wrogości oraz wyrozumiałości – łagodności. Kwestionariusz składał się z 53 pytań, a odpowiedzi uporządkowane zostały w 9 podskalach:

- autorytaryzm;
- łagodność – pobłażliwość;
- styl nadopiekuńczo-lękowy;
- kontrola zachowania dziecka;
- niekontrolowana stymulacja;
- dystans emocjonalny;

- rygoryzm;
- wychowanie za pomocą środków materialnych;
- gotowość do karania fizycznego.

Charakterystyka grupy badawczej

Badania zostały przeprowadzone na terenie Katowic głównie w terenowych punktach pomocy socjalnej. Grupę badawczą stanowiło 30 rodzin, w których oboje rodzice nie pracują (brak pracy przez co najmniej rok) oraz oboje korzystają z opieki socjalnej (pomoc finansowa, materialna w postaci np. odzieży, talonów żywnościowych).

Grupę kontrolną stanowiły rodziny osiągające dochody mieszczące się w granicach średniej krajowej.

W doborze grupy badawczej wzięto pod uwagę takie kryteria, jak: płeć, wiek, wykształcenie, liczba dzieci, staż małżeński oraz długość okresu bezrobocia:

1. Średnia wieku mężczyzn wynosiła 34,6 lat.
2. Średnia wieku kobiet wynosiła 32 lata.
3. Średnia liczba dzieci wynosiła 2 dzieci.
4. Średnia stażu małżeńskiego wynosiła 11 lat.
5. Wykształcenie w grupie badanych mężczyzn kształtowało się następująco: wykształcenie podstawowe – 66,7%; zawodowe – 30,0%; średnie – 3,3%.
6. Wykształcenie w grupie badanych kobiet kształtowało się następująco: wykształcenie podstawowe – 66,6%; zawodowe – 26,6%; średnie 6,8%.
7. Długość trwania bezrobocia wśród mężczyzn: 43,3% pozostawało na bezrobociu przez rok, a 33,3% – więcej niż rok. W grupie kobiet 26,8% pozostawało na bezrobociu przez rok, 16,6% kobiet nie pracowało nigdy, a 56,6% nie pracowało dłużej niż rok.

W przypadku grupy kontrolnej za podstawę doboru wzięto dochód rodziny mieszczący się w granicach średniej krajowej oraz płeć, wiek, wykształcenie, liczbę dzieci, staż małżeński:

1. Średnia wieku mężczyzn wynosiła 35,8 lat.
2. Średnia wieku kobiet wynosiła 34,8 lat.
3. Średnia liczba dzieci wynosiła 2 dzieci.
4. Średnia stażu małżeńskiego wynosiła 11,1 lat.
5. Wykształcenie w grupie badanych mężczyzn kształtowało się następująco: wykształcenie podstawowe – 30,0%; zawodowe – 26,7%; średnie – 3,3%, wyższe 10,0%.
6. Wykształcenie w grupie badanych kobiet kształtowało się następująco: wykształcenie podstawowe – 0%; zawodowe – 33,4%; średnie 63,3%, wyższe 3,3%.

Analiza wyników badań

Analizie statystycznej poddano średnie wartości uzyskanych wyników przez mężczyzn i kobiety w grupie badawczej i kontrolnej w Kwestionariuszu Wartości Masłowa, Skali Więzy Małżeńskiej oraz Kwestionariuszu Metod Wychowawczych, używając rozkładu testu t-Studenta, jak również zastosowano obliczenia korelacyjne mające na celu określenie siły związku pomiędzy wynikami uzyskanymi przez małżonków oraz związku pomiędzy preferowanymi wartościami a funkcjonowaniem rodzinnym. Do opisu współzależności pomiędzy badanymi zmiennymi użyto określeń zaproponowanych przez A. Góralskiego (1974, s. 34):

	rp = 0	brak
0	rp 0,1	nikła
0,1	rp 0,3	słaba
0,3	rp 0,5	przeciętna
0,5	rp 0,7	wysoka
0,7	rp 0,9	bardzo wysoka
0,9	rp 1	niemal pełna
	rp = 1	pełna

Wartości preferowane przez osoby bezrobotne zostały zobrazowane w tabeli 1.

Tabela 1

**Średnie wyniki i odchylenia standardowe preferowanych wartości
uzyskane przez osoby bezrobotne**

Parametry	Preferowane wartości									
	materialno-fizjologiczne		poczucie bezpieczeństwa		bliskość i miłość		prestż i szacunek		samorealizacja	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Średnia	37,5	35	40,6	42	40,5	42	36,8	40	30	33
SD	3,8	5,4	5,2	5,6	5,9	4,5	5,9	5,9	6,8	5,1
Steny	7	6	7	7	6	7	6	7	5	6

M – mężczyźni, K – kobiety.

Dane uzyskane w badaniu Kwestionariuszem Wartości wskazują, że mężczyźni wysoko ocenili wartości dotyczące potrzeb materialno-fizjologicznych oraz bezpieczeństwa rozumianego jako zabezpieczenie ekonomiczne oraz społeczno-polityczne. Miłości, prestiżowi i szacunekowi przypisywali średnie wartości. Najniższe oceny dotyczyły samorealizacji, co może świadczyć o odśnięciu na dalszy plan aspektów związanych z rozwojem własnej osobowości oraz o słabym nastawieniu na realizację celów dalekosiężnych, związanych

z kreacją własnej osoby. Uzyskane odpowiedzi świadczą przede wszystkim o nastawieniu na cele i wartości dotyczące zabezpieczenia bytu.

Kobiety najwyżej oceniają wartości związane z bezpieczeństwem, miłością oraz prestiżem. Średnie wartości dotyczą samorealizacji i wartości materialno-fizjologicznych. Wyniki te mogą świadczyć o dużej potrzebie zabezpieczenia sfery bytowej rodziny z jednoczesnym poczuciem odpowiedzialności za siebie i rodzinę. Znaczące są również wartości związane z prestiżem i uznaniem społecznym. Badane oceniają samorealizację wyżej od swoich mężów. Kobiety, podobnie jak i mężczyźni, przypisują duże znaczenie wartościom rodzinnym, co świadczyć może o tym, iż rodzina jest dla nich wartością nadrzędną.

Podobne badania przeprowadzono w grupie kontrolnej. Dane obrazuje tabela 2.

Tabela 2

**Średnie wyniki i odchylenia standardowe preferowanych wartości
uzyskane przez osoby z grupy kontrolnej**

Parametry	Preferowane wartości									
	materialno-fizjologiczne		poczucie bezpieczeństwa		bliskość i miłość		prestiż i szacunek		samorealizacja	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Średnia	35	32	36	30	40	40	37	33	33	34
SD	8,4	5,1	5,7	4,8	4,6	4,1	6	6,8	5,3	5,8
Steny	6	5	5	5	6	6	6	4	6	6

M – mężczyźni, K – kobiety.

W grupie kontrolnej zauważa się tendencję do średniego oceniania wszystkich wartości. Badani nisko szacują wartości związane z prestiżem i szacunkiem, co może świadczyć o braku tendencji do dominacji oraz nikłej chęci wzbudzania uznania społecznego. Średnie wyniki dotyczące wartości związanych z zabezpieczeniem bytowym mogą oznaczać brak obaw przed przyszłością, poczucie stabilizacji.

Skorelowano dane uzyskane wśród badanych bezrobotnych i w grupie kontrolnej. Wyniki zamieszczono w tabeli 3.

Tabela 3

Korelacje wartości pomiędzy małżonkami z grupy badawczej i kontrolnej

Badani	Preferowane wartości				
	materialno-fizjologiczne	poczucie bezpieczeństwa	bliskość i miłość	prestiż i szacunek	samorealizacja
Grupa badawcza	- 0,08	0,24	0,34	0,05	0,1
Grupa kontrolna	0,36	0,32	0,34	0,11	0,32

W grupie badawczej występują bardzo nisko współzależności pomiędzy małżonkami ze względu na deklarowane wartości. Siła związku pomiędzy wartościami materialno-fizjologicznymi oraz prestiżem i szacunkiem prawie nie istnieje. Pomiedzy bezpieczeństwem i samorealizacją występuje niska korelacja, natomiast dla miłości słaba, ale najwyższa z występujących w tej grupie. Wskazywać to może na brak wspólnoty pogładowej dotyczącej wartości w małżeństwach osób bezrobotnych. Ta duża rozbieżność może być przyczyną braku współrozumienia w realizacji celów indywidualnych.

W grupie kontrolnej istnieje korelacja pomiędzy prawie wszystkimi wartościami. Świadczy to o wspólnocie pogładowej małżonków.

Postawione hipotezy dotyczące wpływu niedostatku materialnego na preferowane wartości okazały się nieistotne statystycznie. Wyniki testu t-Studenta świadczą o braku istotnych różnic pomiędzy grupą badawczą i kontrolną mężczyzn. Jedyne wyjątek stanowią wartości dotyczące potrzeb bezpieczeństwa. Świadczyć to może o depriwacji potrzeb bezpieczeństwa mężczyzn bezrobotnych. Niedostatek materialny wywołany utratą pracy i brakiem środków niezbędnych do prawidłowego funkcjonowania sprawia, iż mężczyźni czują się zagrożeni sytuacją polityczno-gospodarczą, dlatego bezpieczeństwo własne i rodziny zajmuje istotne miejsce w ich hierarchii.

W obydwu grupach badanych kobiet występuje duże zróżnicowanie preferowanych wartości. Można przyjąć hipotezę, że materialny niedostatek powoduje istotne różnice w wyborach wartości kobiet bezrobotnych i pracujących. Zaznaczyć należy, że bardzo duże istotności dotyczą takich wartości, jak bezpieczeństwo, miłość i prestiż. Brak różnic dostrzeżono jedynie w zakresie samorealizacji. Kobiety z grupy badawczej wysoko oceniły wartości z grupy niedostatku i bezpieczeństwa, co potwierdza założenia Masłowa o depriwacji potrzeb. Osoby zagrożone szukają poczucia bezpieczeństwa i otuchy w rodzinie, stąd wysoka wartość rodziny jako źródła emocjonalnego oparcia w trudnych chwilach. Wartości dotyczące prestiżu i szacunku społecznego mogą świadczyć o dużej odpowiedzialności za siebie i całą rodzinę. Badani, borykając się z trudnościami, przyjmują na siebie odpowiedzialność i podejmują środki zaradcze. Wyniki te mogą świadczyć również o obronie ego, narażonego na niską samoocenę w związku z zaistniałą sytuacją.

Charakterystyka funkcjonowania rodziny

Prezentowane wyniki dotyczą relacji małżeńskich w aspekcie funkcji zadaniowej i interpersonalnej.

Tabela 4

Prezentacja średnich wyników oraz korelacji więzi małżeńskiej w grupie badawczej i kontrolnej

Parametry	Badani			
	grupa badawcza		grupa kontrolna	
	M	K	M	K
Średnia	224,6	238,5	250	246
SD	32	30	25	23
Steny	5	6	6	6
Korelacje	0,58		0,78	

M – mężczyźni, K – kobiety.

Zarówno w grupie badawczej, jak i kontrolnej osoby uzyskały przeciętne wyniki, choć mężczyźni ocenili więź małżeńską niżej niż kobiety. Świadczy to o pozytywnej ocenie relacji małżeńskich przez osoby nie tylko bezrobotne, ale i pracujące. Zaznaczyć jednak należy, że wyniki grupy kontrolnej są wyższe, co wskazuje na większą zażyłość i bliskość obojga współmałżonków. Korelacja średnich wyników przyjmuje wartość wysoką, co świadczy o dużej zgodności w pełnieniu funkcji małżeńskich. Wyniki zestawiono w podskalach więzi małżeńskich (tabela 5).

Tabela 5

Korelacja pomiędzy współmałżonkami grup badawczej i kontrolnej w podskalach więzi małżeńskiej

Podskale	Badani	
	grupa badawcza	grupa kontrolna
Współodczuwanie	0,5	0,6
Współrozumienie	0,55	0,61
Współdziałanie	0,39	0,52

Uzyskane wyniki układają się podobny sposób w obydwu grupach. Najwyższa zgodność małżonków dotyczy sfery współrozumienia, następnie współodczuwania i współdziałania. Współrozumienie może wskazywać na dużą tolerancję partnerów we wzajemnych relacjach. Najbliżej łączy ich sfera inte-

lektualna, mająca wyraz we wzajemnych poglądach i przekonaniach dotyczących wspólnego życia. Ciekawy wydaje się wynik uzyskany w grupie badawczej, a dotyczący współdziałania. Mimo iż zarówno kobiety, jak i mężczyźni najwyżej ocenili wagę więzi małżeńskiej w aspekcie zadaniowym, to wzajemność ich poglądów jest najniższa. Świadczy to o wypracowaniu odmiennych stylów i sposobów realizacji funkcji związanych z codzienną aktywnością rodziny, tj. obowiązków domowych, wychowania dzieci, wspólnego spędzania czasu.

Postawy rodzicielskie

W niniejszym podrozdziale przedstawione zostaną wyniki uzyskane w teście t-Studenta, stwierdzające istotność różnic pomiędzy badanymi grupami (tabele 6–8).

Tabela 6

Przedstawienie istotności różnic w skalach autorytaryzmu i łagodności w obu badanych grupach

Parametry	Postawy rodzicielskie			
	autorytaryzm – wrogość		łagodność – wyrozumiałość	
	M	K	M	K
t	-0,05	1,76	1,44	2,58
t _∞	2	2	2	2
Wnioski	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 \neq m_1$

m_0 – hipoteza zerowa, m_1 – hipoteza alternatywna, M – mężczyźni, K – kobiety.

Tabela 7

Przedstawienie istotności różnic w 9 podskalach kwestionariusza postaw rodzicielskich mężczyzn w grupie badawczej i kontrolnej

Parametry	Postawy rodzicielskie								
	autorytaryzm	łagodność	nadmierna lekliwość	kontrola	niekontrolowana stymulacja	dystans emocjonalny	rygoryzm	wychowanie za pomocą środków materialnych	kary fizyczne
t	1,77	1	1,75	1,66	0,14	1,3	3,4	0,66	0,5
t _∞	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Wnioski	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 \neq m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$

m_0 – hipoteza zerowa, m_1 – hipoteza alternatywna.

Przedstawienie istotności różnic w 9 podskalach kwestionariusza postaw rodzicielskich kobiet w grupie badawczej i kontrolnej

Parametry	Postawy rodzicielskie								
	autorytaryzm	łagodność	nadmierna lekliwość	kontrola	niekontrolowana stymulacja	dystans emocjonalny	rygoryzm	wychowanie za pomocą środków materialnych	kary fizyczne
t	2,8	1,57	2,28	1	0,09	0,15	4,2	2	1,38
t _α	2	2	2	2	2	2	2	2	2
Wnioski	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 \neq m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 = m_1$	$m_0 \neq m_1$	$m_0 \neq m_1$	$m_0 \neq m_1$

m_0 – hipoteza zerowa, m_1 – hipoteza alternatywna.

Wyniki uzyskane w badaniu dwóch grup głównych postaw rodzicielskich: autorytaryzmu i łagodności, pozwalają sądzić, że postawy osób z pogranicza ubóstwa nie różnią się w sposób istotny od postaw grupy kontrolnej. Wyjątek stanowi w grupie kobiet czynnik łagodność – wyrozumiałość. Wydaje się, iż prezentowany wynik nie jest zgodny z oczekiwaniami. Powstałe różnice wskazują, iż kobiety z grupy badawczej mają większe tendencje do bardziej wyrozumiałego traktowania dzieci. Może to wynikać z chęci zrekompensovania niedostatków w sferze materialnej.

Wyniki mężczyzn w obu grupach nie różnią się w sposób istotny statystycznie. Wyjątek stanowi jedynie podskala rygoryzmu wysoko oceniana przez mężczyzn bezrobotnych. Może to świadczyć o tendencjach do dominowania w rodzinie. Rygoryzm nie wyklucza wysokich wyników uzyskanych w podskali łagodność – wyrozumiałość. Może to wskazywać na tzw. pozytywny autorytaryzm, gdy wyrozumiałość równoważy postawy wymagające wobec dzieci.

Istotne różnice występują w podskali dotyczącej autorytaryzmu i rygoryzmu. Kobiety z grupy badawczej wyżej oceniły postawy wobec dzieci dotyczące podporządkowania się rodzicom i dyscypliny. Przywołane wyniki świadczą o pewnej labilności wychowawczej prezentowanej przez kobiety bezrobotne. Postawy wobec dzieci znajdują się na dwóch przeciwstawnych biegunach. Z jednej strony obawa o przyszłość dzieci przejawia się w przesadnej trosce o nie, z drugiej zaś odpowiedzialność za dzieci powoduje, że przyjmują one postawę rygorystyczną i wymagającą w celu lepszego przygotowania potomstwa do pokonywania trudów życia.

Zależności pomiędzy wartościami a funkcjonowaniem w rodzinie osób badanych

W niniejszym podrozdziale zostaną przedstawione wyniki ukazujące zależność między wartościami a funkcjonowaniem w rodzinie osób badanych (tabele 9–10).

Tabela 9

Korelacja pomiędzy preferowanymi wartościami a więzią małżeńską oraz postawami rodzicielskimi w grupie badawczej

Postawy	Preferowane wartości									
	materialno-fizjologiczne		poczucie bezpieczeństwa		bliskość i miłość		prestż i szacunek		samorealizacja	
	M	K	M	K	M	K	M	K	M	K
Więź małżeńska	-0,4	-0,35	0,31	0,22	0,1	0,24	0,05	0,32	0,5	0,3
Autorytaryzm – wrogość	0,24	0,1	-0,24	-0,18	0,2	-0,8	0,1	-0,24	-0,43	-0,01
Łagodność – wyrozumiałość	0,06	-0,2	0,13	0,03	-0,08	-0,03	0,1	0,13	0,1	0,1

M – mężczyźni, K – kobiety.

Przedstawione wyniki świadczą o ujemnym wpływie wartości materialno-fizjologicznych na więź małżeńską. Trudności w zabezpieczeniu bytowym nie sprzyjają, a wręcz negatywnie wpływają na rozwój relacji małżeńskich. Nadmierna koncentracja obojga małżonków na problemach materialnych, poszukiwaniu pracy i wiążących się z tym frustracjach dezorganizuje życie małżeńskie i rozluźnia ich wzajemne więzi. Korelacja więzi z wartościami bezpieczeństwa jest dodatnia, choć w przypadku mężczyzn jest to korelacja przeciętna, a w przypadku kobiet słaba. Świadczy to o zależności pomiędzy relacjami małżeńskimi i zaangażowaniem emocjonalnym w związek a wartościami ochraniającymi rodzinę. Małżonkowie szukają wzajemnego wsparcia w trudnych chwilach, wzajemne relacje dają poczucie bezpieczeństwa. Wyniki dotyczące współzależności pomiędzy więzią emocjonalną a miłością i bliskością korelują ze sobą w sposób w stopniu słabym u obojga małżonków. Ma to uzasadnienie we wcześniejszych interpretacjach dotyczących odpowiedzialności zadaniowej małżonków, gdzie emocjonalny związek zostaje rozluźniony kosztem codziennych działań. Korelacja dotycząca więzi małżeńskiej i prestiżu u mężczyzn nie występuje wcale, co może świadczyć o braku chęci dominowania i bycia odpowiedzialnym za relacje małżeńskie. Natomiast u kobiet występuje korelacja dodatnia w stopniu przeciętnym, co wskazuje na znaczenie, jakie kobieta nadaje związkowi małżeńskiemu, łącząc go

z własnym poczuciem godności, chęcią odpowiedzialności, wzbudzeniem szacunku. Korelacja pomiędzy więzią małżeńską a samorealizacją jest wysoka i może świadczyć, iż osiągnięcie indywidualnego zadowolenia pociąga za sobą pozytywny stosunek do partnera.

Korelacja pomiędzy postawami autorytaryzmu a wartościami z grupy materialno-fizjologicznych wskazują na słaby dodatni związek. Świadczy to o tym, iż trudności materialne zwiększają postawy rygorystyczne i wymagające wobec dziecka, od którego oczekuje się zrozumienia zaistniałej sytuacji. Postawy rygoryzmu i dystansu emocjonalnego nie współgrają z zapewnieniem dziecku bezpieczeństwa i oparcia w rodzinie.

Różnice, które wystąpiły w korelacji miłości z postawami autorytarnymi, świadczą o rozbieżnościach poglądowych partnerów. Mężczyźni częściej łączą miłość i bliskość rodzinną z postawami wymagającymi.

Ciekawie przedstawia się wynik korelacji autorytaryzmu z samorealizacją. U kobiet występuje nikły ujemny związek, u mężczyzn przeciętny ujemny. Wynik ten jest przykładem braku powiązań między rozwojem i realizacją celów a postawami wymagająco-odpychającymi.

Tabela 10

Korelacja pomiędzy wartościami a więzią małżeńską i postawami rodzicielskimi w grupie kontrolnej

Preferowane wartości	Postawy					
	więź małżeńska		autorytaryzm		łagodność – wyrozumiałość	
	M	K	M	K	M	K
Materialno-fizjologiczne	-0,07	0,18	0,3	0,2	-0,4	-0,07
Poczucie bezpieczeństwa	0,2	-0,04	0,02	0,07	0,38	0,37
Miłość i bliskość	0,2	0,32	0,14	0,06	0,3	0,3
Prestiż i szacunek	0,23	0,3	0,3	0,21	0,3	0,24
Samorealizacja	0,45	-0,2	0,24	-0,3	0,36	-0,22

M – mężczyźni, K – kobiety.

Nikły związek występuje pomiędzy wartościami a postawami z grupy łagodność – wyrozumiałość. Najwyższy związek w tej grupie dotyczy wartości szacunku i samorealizacji – łagodności, może świadczyć o wychowaniu dzieci z zachowaniem ich autonomii i odrębności (zob. tabela 10).

Wyniki korelacji pomiędzy wartościami a więzią i postawami rodzicielskimi małżeństw z grupy kontrolnej różnią się od wyników grupy badawczej. Wartości materialno-fizjologiczne najsilniej korelują u mężczyzn z postawami autorytarno-wrogimi i mogą świadczyć o łączeniu postaw wymagających z zapewnieniem dobrych warunków bytowych rodziny. Zarówno kobiety, jak

i mężczyźni łączą bezpieczeństwo i miłość z postawami opiekuńczymi wobec dzieci, co świadczy o trosce o ich przyszłość, jak również wskazuje na pozytywne relacje rodzinne.

Kobiety realizują prestiż i pragnienie osiągnięć w kręgu rodzinnym, mężczyźni natomiast łączą to z postawami autorytarnymi, domagając się szacunku i poważania.

Korelacja dotycząca więzi małżeńskich i samorealizacji jest podobna jak w grupie badawczej.

Wnioski

Przeprowadzona analiza obala stereotypowe przekonanie, iż niedostatek materialny powoduje patologizację życia rodzinnego. Wydaje się, że właśnie osoby z obszaru niedostatku materialnego szczególnie silnie odczuwają potrzebę bliskości rodzinnej, w której znajdują oparcie w trudnych chwilach.

Duże znaczenie w utrwaleniu schematycznych założeń dotyczących osób ubogich mają pracownicy socjalni. Codzienne obcowanie z ubóstwem może wykształcić u pracowników socjalnych mechanizmy obronne, przejawiające się w bezrefleksyjnym, formalnym, a czasem nawet przedmiotowym traktowaniu klientów. Sytuacja taka nie jest korzystna i jeszcze bardziej zaniża samoocenę osób potrzebujących pomocy.

Wyniki uzyskane w pracy podważają założenia dotyczące marginalizacji życia rodzinnego długotrwale bezrobotnych osób. Wprawdzie wykształcają one odmienne style funkcjonowania oraz preferują odmienne wartości niż osoby pracujące, jednak różnice te nie są znaczne, a w postawach rodzicielskich prawie ich nie ma. Wydaje się, że świadomość tych zależności może uchronić przed tak zwanym samospełniającym się proroctwem, w którym schematyczne założenia stają się podstawą osądzania oraz określonego postępowania względem ubogich.

Bibliografia

- A d a m i e c M., 1988: *Doświadczenie przemiany jako kategorie psychologiczne*. Katowice.
- B r z e z i ń s k i P., 1978: *Metodologia badań psychologicznych*. Warszawa.
- G o r i s z o w s k i T., K o w a l i k P., 1995: *Warunki prawidłowego funkcjonowania rodziny*. „Problemy Rodziny”, nr 3.
- G r a n i e w s k a D.: *Ubóstwo a realizacja podstawowych funkcji rodziny*. „Polityka Społeczna”, nr 3.

- L u s t i g J., 1997: *Rola pomocy społecznej w rozwiązywaniu problemów osób ubogich*. „Wsparcie Społeczne”, nr 2.
- M a r t e n Z., 1994: *Kwestionariusz E. Littmanna do badania relacji wewnątrzrodzinnych*. W: *Wybrane metody diagnostyki i interwencji w sądowych sprawach rodzinnych*. Red. J. M. S t a n i k. Katowice.
- M a s l o w A., 1986: *W stronę psychologii istnienia*. Warszawa.
- M u d y ń K., 1980: *Rodzaj zaspokojonych i niezaspokojonych potrzeb jako wyznacznik kierunku rozwoju osobowości*. W: *Psychologia w służbie człowieka*. Red. Z. R a t a j c z a k. Warszawa.
- P o l a ń s k a A., 1999: *Wpływ niedostatku materialnego na funkcjonowanie rodzinne w świetle hierarchii wartości osób bezrobotnych*. [Praca magisterska. Uniwersytet Śląski. Katowice].
- P o p i e l s k i K. 1994: *Noetyczny wymiar osobowości*. Lublin.
- P o p i o ł e k K., 1995: *Psychologiczne koszty bycia osobą bezrobotną*. W: „Psychologiczne Problemy Funkcjonowania Człowieka w Sytuacji Pracy”. Nr 12: *Bezrobocie, psychologiczne i społeczne koszty transformacji systemowej*. Red. Z. R a t a j c z a k. Katowice.
- R e m b o w s k i J., 1978: *Rodzina w świetle psychologii*. Warszawa.
- S k a r ż y ń s k a K., 1992: *Psychologiczne aspekty bezrobocia*. „Nowiny Psychologiczne”, nr 11.
- S t a n i k J. M., 1977: *Funkcjonowanie małżeństwa na płaszczyźnie zadaniowej*. „Problemy Rodziny”, nr 2.
- S z o p i ń s k i J., 1980: *Skala więzi małżeńskiej*. W: *Psychologia w służbie człowieka*. Red. Z. R a t a j c z a k. Warszawa.